

rownictwem prof. W. Hołubowicza. W latach 1954—1956 prowadzone były pod kierownictwem prof. Mariana Morelowskiego badania architektoniczne na dziedzińcu uniwersyteckim we Wrocławiu. Udział w nich brała mgr B. Czerska przy konsultacji od strony archeologicznej prof. W. Hołubowicza. W latach 1953—1956 prowadzono prace wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku szkieletowym w Krzanowicach, pow. Opole, pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej. W r. 1956 przeprowadzono pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej badania kręgu kultowego z okresu kultury łużyckiej na górze Kościuszki koło Sobótki, pow. Wrocław. W tymże roku prowadzono badania na terenie grodziska wczesnośredniowiecznego w Strachowie, pow. Wrocław, i w Sobótce na terenie żwirowni, gdzie znajduje się cmentarzysko i osada kultury łużyckiej. Oba stanowiska badane były pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza. Prócz tego pracownicy Katedry brali udział w pracach wykopaliskowych prowadzonych w ciągu kilku lat przez Zakład Archeologii Polski IHKM PAN na kilkunastu stanowiskach².

W r. 1957 przeprowadzono prace wykopaliskowe na terenie osady z I w. p. n. e. w Nowej Cerekwi, pow. Głubczyce, pod kierownictwem mgr B. Czerskiej, i osady z V w. n. e. w Kościeliskach, pow. Olesno Śląskie, pod kierownictwem mgr Z. Trudzika. Badania obu wymienionych stanowisk konsultował prof. W. Hołubowicz. W tymże roku przeprowadzono finansowane przez Społeczny Komitet Budowy Telegacji na Ślęży dalsze badania pod kierownictwem doc. dr H. Hołubowiczowej w rejonie szczytu, w których uczestniczyli wszyscy niemal pracownicy Katedry. Na cmentarzysku kultury łużyckiej w Świątnikach, pow. Wrocław, mgr W. Sroczyński wyeksplorował ratowniczo jeden grób ciałopalny.

W r. 1958 kontynuowano pod kierownictwem mgr B. Czerskiej prace wykopaliskowe w Nowej Cerekwi oraz rozpoczęte w r. 1951 badania grodziska wczesnośredniowiecznego w Niemczy, pow. Dzierżoniów. Prace wykopaliskowe w Niemczy pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza prowadzono dzięki zasiłkowi przyznanemu Katedrze przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Dzierżoniowie. Prócz tego w r. 1958 mgr S. Pazda przeprowadził prace ratowniczo-rozpoznawcze na terenie osady z okresu halsztackiego i lateńskiego w Przysztoniu, pow. Dzierżoniów.

Zbigniew Trudzik

ZBIORY RĘKOPIŚMIENNE BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU

Znaczne zróżnicowanie zasobów rękopiśmiennych obecnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, odbiegające od stanu przedwojennego, ujawnionego w dawniejszej literaturze naukowej i w katalogach specjalnych, nasuwa konieczność uświadomienia o tym zainteresowanych pracowników naukowych dla ułatwienia poszukiwań źródłowych.

Ostatnia zawierucha wojenna i w parze z nią idące rozproszenie zbiorów w czasie ich ewakuacji w latach 1943—1944 spowodowała duże zmiany tak w stanie ilościowym tego mienia kulturalnego, jak również w stanie ich zachowania. Dzięki szybkiej i energicznej akcji rewindykacyjnej, przedsięwziętej przez Dyрекcję Biblioteki Uniwersyteckiej (prof. dra Antoniego Knota), zdołano uratować znaczną część rękopisów należących do dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (*Staats-u. Universitätsbibliothek*), przewożąc je z Książa (dawniej *Fürstenstein*, pow. wałbrzyski) w stanie nie naruszonym już w czerwcu 1945 r. W 1958 r. zwiększyły się

² J. Kaźmierczyk, *Sprawozdanie z działalności Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu za lata 1954—1957* (Archeologia Śląska, t. III, s. 141—146).

powyższe zbiory dodatkowo o 423 rękopisy i 46 pudeł autografów (XVIII—XX w.), zwróconych nam przez władze ZSRR w doskonałym stanie. Zyskaliśmy również na tej drodze cenne materiały informacyjne do tego zbioru w formie skróconego alfabetycznego autorów traktatów i dzieł anonimowych w 2 tomach, szczegółowych opisów katalogowych do większej części zachowanych rękopisów (katalog niekompletny) oraz indeks incipitów dzieł i traktatów anonimowych (częściowo zdekompilowany). W ten sposób zasoby rękopiśmienne dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu odnalazły się prawie w 80%.

Ciężki natomiast los dotknął rękopisy dawnej Biblioteki Miejskiej (*Stadtbibliothek*), których remanenty w stanie katastrofalnego zniszczenia przejęła z Archiwum Państwowego w 1946 r. obecna Biblioteka Uniwersytecka. Były one przez Niemców wywiezione w końcowych latach wojny do kilku miejscowości na Dolnym Śląsku, jak np. do Ramułtowic (*Ramfeld*, pow. średzki), Borowej (*Bohrau*, pow. oleśnicki) i Nowego Kościoła (*Neukirch*, pow. złotoryjski), i tam rozmieszczone w różnych miejscach razem z archiwaliami dawnego Archiwum Miejskiego we Wrocławiu. W czasie akcji rewindykacyjnej, przeprowadzanej przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu w celu odzyskania archiwaliów, przewieziono również w oplakany stan remanenty zasobów rękopiśmiennych dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu, skąd odebrała je Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. Wcielono je do zorganizowanego w 1947 r. oddziału rękopisów, który w ten sposób powiększył swój stan posiadania.

Poza wymienionymi dwoma zespołami proveniencyjnymi znalazły się również w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu inne zespoły proveniencyjne, pochodzące z różnych zabezpieczonych księgozbiorów na Śląsku, jak np. rękopisy Biblioteki Górnośląskiego Towarzystwa w Zgorzelcu, kościoła Św. Piotra i Pawła w Legnicy, Schaffgotschów w Cieplicach (zlikwidowanej w 1949 r.), zbioru Milicha, zgorzeleckiego kolekcjonera z XVII—XVIII w., przejętego z Archiwum Państwowego w latach 1953—1955 i inne.

Skoncentrowany w ten sposób zasób rękopisów w obecnej Bibliotece Uniwersyteckiej liczy około 10 000 jednostek, obejmując następujące główne zespoły proveniencyjne: 1. uratowaną część zbioru rękopisów dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu w ilości *circa* 3200 rękopisów (w 1943 r. było 4410); 2. remanenty rękopisów dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu w ilości około 2000 rękopisów w katastrofalnym stanie (w 1943 było 5340); 3. nabytki rękopiśmienne, pochodzące z koncentracji zbiorów z prowincji, oczywiście z terenu Dolnego Śląska, w ilości ponad 4500 rękopisów, wymagających konserwacji.

Mając tak liczny zasób rękopisów, stał się oddział rękopisów bazą cennych materiałów źródłowych tak średniowiecznych, jak i nowożytnych. Na tym miejscu możemy tylko ogólnikowo określić zasięg treściowy wymienionych zespołów proveniencyjnych. Obejmuje on szeroką skalę zagadnień: filozoficznych (Arystoteles, Augustyn, Boetius *etc.*), historycznych (zbiory kronik śląskich i innych przekazów źródłowych), filologicznych (Livius, Cicero, Vergilius, Iuvenalis *etc.*), prawnych (prawo kanoniczne i cywilne w średniowieczu), medycznych (dzieła klasyków medycyny, zbiory traktatów o różnych chorobach i ich leczeniu, receptury *itp.*), bibliologicznych (materiały do dziejów książki, jej zdobnictwa, oprawy *etc.*) i teologicznych (patrystyka, liturgia, materiały do poezji religijnej *etc.*) od wczesnego średniowiecza począwszy (z V w. najwcześniejszy fragment). Dla historyka kultury w średniowieczu znajduje się tutaj bogaty i ciekawy materiał źródłowy do dziejów nauki i kultury na Śląsku i związku jej z Polską.

Spśród źródeł historiograficznych i opisowych są tu reprezentowane roczniki, kroniki, relacje historyczne, pamiętniki, dotyczące różnych wydarzeń na Śląsku od

XIII—XVIII w. Nauka polska zainteresowała się szczególnie źródłowym materiałem proveniencji polskiej, jak kronika Kadłubka, Janka z Czarnkowa, wielkopolska, które zachowały się w formie przekazów źródłowych z drugiej połowy XV w., legendy św. Jadwigi z XV w., św. Stanisława (XV/XVI w.), szereg polskich zabytków prozy religijnej od XV do XVIII w., m. in. teksty modlitw codziennych po polsku (z XV w.), ocalałe karty z polskiej biblii królowej Zofii, czwartej żony Władysława Jagiełły (z r. 1455) glosy polskie w tekstach łacińskich średniowiecznych traktatów, cizjojan polski, rodzaj kalendarza świętych i świąt, składający się z 12 dwuwierszy. Pierwsze zgłoski podawały świętych i święta przypadające w danym miesiącu, np. w dwuwierszu na miesiąc maj 8 zgłoską jest *Sta*, co oznacza, że św. Stanisława należy obchodzić 8 maja.

Zachowane *polonica* to, oczywiście, rzucające się w oczy dokumentalne dowody żywotności kultury polskiej na Śląsku w średniowieczu i czasach nowożytnych. Ze szczególną pieczołowitością były tradycje polskie pielęgnowane w klasztorze cysterek w Trzebnicy do połowy XVIII w., gdzie w latach 1589—1741 rządziły polskie ksienie. Dzięki ocalałym polskim zabytkom na Śląsku udokumentowaliśmy jeszcze silniej naszą wiedzę o polskości tej ziemi.

Poza zabytkami narodowymi zwracamy uwagę przede wszystkim na zabytki średniowiecznej literatury, które mają uniwersalny charakter. Dla orientacji podajemy wybór cenniejszych pozycji spośród zachowanych cimeliów od V do XV w., a mianowicie:

1. fragment pisma uncjalnego (z V w.) z łacińskiego przekładu greckiej kroniki Euzebiusza, dokonanego przez św. Hieronima;
2. fragment starołacińskiego tłumaczenia biblii z VIII/IX w.;
3. książka lekarska zatytułowana: *Herba betonica, quam Aesculapius invenit virtutes habet...* z IX w.;
4. Antyfonarz z wczesną iluminacją gotycką z lat około 1280—1290;
5. Alexander Stadensis, *Commentarius in Apocalypsim* — 1271. Cenny okaz sztuki zdobniczej średniowiecznej (84 miniatur);
6. Dante Alighieri, *Divina comoedia* — koniec XIV w.;
7. Marco Polo, *De conditionibus et consuetudinibus orientalium regionum* — z XV w.;
8. Valerius Maximus, *Dictorum factorumque memorabilium libri X* — z r. 1405;
9. Petrus de Riga, *Aurora* — z XIII w.
10. Aristoteles, *Opera* — XIV w.;
11. Bernardus Clarevalensis, *De consideratione* — XI w.;
12. Priscianus, *Institutionis grammaticae libri I—XVI* — z XV w.

W oparciu o ocalone przestarzałe inwentarze wewnętrzne, skorowidze, drukowane katalogi specjalne, jak również prymarną ewidencję akcesyjną około 4000 rękopisów, pochodzących z koncentracji, cały zasób rękopisów spełniał dotychczas swą funkcję naukową, udostępniany tak pracownikom naukowym w kraju, jak również za granicą (mikrofilmy, fotokopie). Dotychczasowe trudności lokalowo-magazynowe, ciasnota pomieszczeń, wielokrotne przeprowadzki z powodu remontu pomieszczeń, szczupłość obsady personalnej — to wszystko nie sprzyjało jakiegokolwiek systematycznej pracy katalogowej i rejestracyjnej, powodując jej dłuższą przerwę. Dopiero po ostatniej przeprowadzce zbiorów rękopiśmiennych (siódmej z rzędu) do nowych pomieszczeń wraz z innymi zbiorami specjalnymi (ul. Św. Jadwigi 3/4) nastąpiły *feliciora tempora* dla naukowego opracowania zbiorów.

Wykaz katalogów specjalnych i informatorów drukowanych dotyczących zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej (dawna Biblioteka Miejska we Wrocławiu)

1. *Catalogus codicum graecorum, qui in bibliotheca urbica Wratislaviensi adservantur...*, Wratislaviae 1889, s. VIII, 90 (aktualny do zachowanych rękopisów);
2. K. Ziegler, *Catalogus codicum latinorum classicorum, qui in bibliotheca urbica Wratislaviensi adseruantur...*, Wratislaviae 1915, s. VIII, 289 (aktualny do ocalonych rękopisów);
3. C. Brockelmann, *Verzeichnis der arabischen, persischen, türkischen und hebräischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Breslau von...*, Breslau 1903, IV, 2 nlb., 53 (aktualny do znikomej części uratowanych rękopisów);
4. Wystawa średniowiecznych rękopisów iluminowanych od XII—XV w. Grudzień—styczeń 1952—1953. Informator powielany, Wrocław 1952, s. 2 nlb., 13, 1 nlb.;
5. M. Walter, *Księgozbiór wrocławskiego polonisty Daniela Vogla*, Wrocław 1948, s. 39, 1 nlb. (odbitka z „Sobótki“ uzupełniona ilustracjami R. II, r. 1947, s. 378—412).

Dawna Biblioteka Uniwersytecka (Staats- u. Universitätsbibliothek)

1. *Die Handschriften der Staats- u. Universitätsbibliothek Breslau*, Teil 1, Bd. I, Lieferung 1—2, Leipzig 1938—1939, s. 160 (Verzeichnis der Handschriften im deutschen Reich, Teil 1, Bd. I);
2. G. Richter, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften der Staats- u. Universitätsbibliothek Breslau von...*, Leipzig 1933, s. VIII, 63;
3. S. Sawicka, *Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych*, Warszawa 1952, s. 2 nlb., 97, tabl. CXXX;
4. K. Aland, *Die Handschriftenbestände der polnischen Bibliotheken insbesondere an griechischen u. lateinischen Handschriften. Ein vorläufiger Bericht*, Berlin 1956, s. 66 (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft — 7);
5. M. Walter, *Śląskie polonica rękopiśmienne w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, cz. 1, Wrocław 1949, s. 31, tabl. 11 (uzupełnione odbicie z „Sobótki“, R. III, 1948, s. 292—313).

Inne zespoły proveniencyjne zabezpieczone w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu

1. [E. E. Struve], *Verzeichnis der Handschriften und geschichtlichen Urkunden der Milich'schen Stadt oder Gymnasial-Bibliothek. Als Anhang zum Neuen Lausitzischen Magazin*, Bd. 44, Görlitz 1868, s. 154 (aktualny do ocalonych rękopisów);
2. W. Gemoll, *Die Handschriften der Petro-Paulinischen Kirchenbibliothek, zu Liegnitz*, Legnica 1900, s. 68 (aktualny do zachowanych rękopisów).

Mieczysław Walter

ZJAZD HISTORYKÓW CZECHOSŁOWACKICH W PRADZE

W dniach 16—19 września br. obradował w Pradze III Zjazd Historyków Czechosłowackich, z którymi badacze dziejów Śląska związani są tradycyjnymi już węzłami współpracy i przyjaźni. Zjazd, zorganizowany staraniem Československéj historyckéj